

KCSE 2021 Paper 2

102/2 MK
KCSE
KISWAHILI
KARATASI YA 2
LUGHA
MWONGOZO WA KUSAHIHISHIA
MACHI 2022

THE KENYA NATIONAL EXAMINATIONS COUNCIL
KENYA CERTIFICATE OF SECONDARY EDUCATION

KISWAHILI
KARATASI YA 2
Mwongozo wa Kusahihishia
(SIRI)

MWONGOZO HUU WA KUSAHIHISHIA NI MILKI YA BARAZA LA MITIHANI YA
KITAIFA LA KENYA (KNEC) NA SHARTI KUREJESHA KWA BARAZA HILI
BAADA YA USAHIHISHAJI.

Mwongozo huu wa kusahihishia una kurasa 9 zilizopigwa chapa.

©2021 The Kenya National Examinations Council

Kuwa na hali sawa / changamoto sawa zilizowazunguka, kama vile haja ya kubesha matibabu, miundomsingi na makazi.
 Kuwa na mionono / Hali ya kujali maendeleo ya nchi yao iliwaleta pamoja. Msimulizi anasema wapo ili kuzungumzia nguzo kuu za maendeleo.
 Kuwa na hali sawa / changamoto sawa zilizowazunguka, kama vile haja ya kubesha matibabu, miundomsingi na makazi.

1. UFAHAMU

(a) Mambo yanayoleta utangamano katika jamii hii:

- (i) Kuketi nje jioni na kunywa kabawa pamoja.
- (ii) Kufanya vikao kuwa vya kikanda kuliwawzesha kukutana kila mara.
- (iii) Kufanya majadala pamoja kuhusu masuala yaliyowaathiri.
- (iv) Kuwa na hali sawa / changamoto sawa zilizowazunguka, kama vile haja ya kubesha matibabu, miundomsingi na makazi.
- (v) Kuwa na mionono / Hali ya kujali maendeleo ya nchi yao iliwaleta pamoja. Msimulizi anasema wapo ili kuzungumzia nguzo kuu za maendeleo.
- (vi) ~~Ku~~yaadhibiti maingiliano / mazungumzo yao kuwa na utaratibu maalum wa kuendesha mazunguho yao. Kuwa na kiongozi/mwendesha majadala aliyewapa nafasi za kuzungumza katika nafasi maalum kuliwasaidia kukinga dhidi ya kutolewana.

Hoja 3 x 1 = 3

Taibithi

Hili ni swali la ufasiri. Mtahini atahmini majibu ya mtahiniwa.

(b) Mambo yanayoonyesha kuwa kupata elimu tu hakuwezi kuleta maendeleo

- (i) Elimu ya nadharia - hivyo haisaidii.
- (ii) Elimu isipotumiwa kuzalisha haina maana - elimu haina maana ikiwa kuipata kutatazaniwa kama hatima ya mambo.

Hoja 2 x 1 = 2

(c) Uhusiano kati ya nguzo mbalimbali za maendeleo

- (i) Afya na viwanda - watu wanaweza tu kufanya kazi vizuri wakiwa na afya.
- (ii) Viwanda na miondomsingi - bidhaa huweza kufika na kutoka mahali mbalimbali na ahata kuzalishwa kwa kuwa na miondombinu /miondomsingi ifaayo.
- (iii) Makao ya watu ni muhimu kwa wafanyakazi ambao huhitaji kupumzika vizuri ili kufanya kazi.
- (iv) Elimu ni muhimu katika kupata maarifa ya kujenga viwanda na miondomsingi
- (v) Elimu inahitaji nyanja nyingine kama vile viwanda ili kupata baadhi ya vifaa kama vile kalamu.

Nguzo za maendeleo:
 Elimu (m 200)
 Miondombinu / miondomsingi (m 200)
 Viwanda (m 200)
 Afya bina (m 200)
 Watu / wafanyakazi (m 200)
 Makazi / makao (m 200)
 Vifaa (m 200)

(b) Elimu kati ya nguzo za maendeleo
 (i) Inasaidia kumaliza kufika na kutoka mahali mbalimbali
 (ii) Inasaidia kumaliza kufika na kutoka mahali mbalimbali
 Elimu inasaidia kumaliza kufika na kutoka mahali mbalimbali

Hoja tatu za kwanza ya ma ziada

Watu wanawaza kufanya kazi wakati wa afya -
 Viwanda -
 Mkaa ya watu ni muhimu

(vi) Binadamu mwenye elimu anahitaji kuwa na afya ^{III} kuishi mahali paopofaa ili

kuweza kuzalisha mali ipasavyo.

(vii) ^{Kazi} Binadamu kuzi mahali paopofaa ili kuzalisha mali
 $4 \times 1 = 4$ ipasavyo (Hoja nne)

(d) Mambo matatu yaliyowachangamsha vijana

(i) Mbwembwe za Sumaku wakati wa kusema ^{Imfano kusafisha kaa}

(ii) Hoja za Sumaku zizowatesa vijana ^{Zilizowatesa vijana}

(iii) Hatua ya mzee kujiondokea bila kuaga

^{IV} Weladi wa Sumaku ^{Wazima ghafe mzigantaji}
 $3 \times 1 = 3$

(e) Tashishi/uhuishaji/uhaishaji - upepo kupewa sifa ya kibinadamu ya kupapasa

^{Kipanga} Chuku - haiwezekani katika hali ya kawaida kwa upepo
 kupapasa

$1 \times 1 = 1$

(f) Tulinoleana bongo - tulielimishana/tulitoleana maarifa/ tulierevushana/tulifunzana

^{Tulifhamishana/ Tulizindua/ tulipigana msasi}
 $1 \times 1 = 1$ Tulipasa maarifa

(g) hoja - rai, wazo, fikra, shauri

^{pendekezo/ maoni, kauli/ mtozama/ panti}
 $1 \times 1 = 1$ gezo, vipengele, kidoko zifuatiliazo

Tanbihi

Mwongozo wa kudumu pia uzingatiwe katika utuzaji.

2. UFUPISHO

- (a)
 - (i) Binadamu aliumbwa kushirikiana na wenzake.
 - (ii) Asili ya familia ni uumbaji alioufanya Mungu ili wasaidiane.
 - (iii) Ushirikiano wa familia ni muhimu tangu enzi za mababu zetu ambapo watu waliungana kupambana na adui na wanyama hatari.
 - (iv) Baadhi ya koo zilikuwa na uhasama kwa kushindania mifugo.
 - (v) Kujihani kwa familia kuliwahakikishia watu utulivu.
 - (vi) Ushirikiano ni muhimu hata miongoni mwa wanyama ili kujifadhi.

Hoja $5 \times 1 = 5$
 Alama 1 ya mtiririko (Jumla: alama 6)

Tano 200 Kuanza

- (b)
- (i) Ushirikiano leo hii upo katika taasisi mbalimbali.
 - (ii) Wanafunzi hufaidi ushirikiano mzuri wakiwepo shuleni .
 - (iii) Manufaa ya ushirikiano shuleni huja kwa mwanafunzi kulenga kimaksudu kuwa mtu bora.
 - (iv) Ushirikiano huja kwa mtu kufanya juhudi za kimaksudu.
 - (v) Taasisi zetu muhimu hutegemea ushirikiano uliojengwa katika misingi ya kifamilia ili kufanikiwa.
 - (vi) Katika taasisi watu huja pamoja kuunda kanuni za kuendeshea mambo.
 - (vii) Ulimwengu wa leo unahitaji watu wawezao kushirikiana.
 - (viii) Uzalishaji huwa mkubwa watu washirikianapo.
 - (ix) Mtu ajitengaye na wengine huhangaika kutekeleza majukumu yake.
 - (x) Ushirikiano humfanya mwanafunzi kuwa wa kutegemewa zaidi.
 - (xi) Ushirikiano huokoa muda.
 - (xii) Ushirikiano huboresha uzalishaji.

Hoja $8 \times 1 = 8$

Alama 1 ya mtiririko (Jumla: alama 9)

M⁹ 5
K⁶ 9
ut 1

15
makosa } Semuhi Sita tefant
 } hijai Sita tefant
 } Akhondika aya apate 1

3. MATUMIZI YA LUGHA

- (a) (i) /l/ - kitambaza
 /r/ - kimadende

- (ii) /m/ - nazali/king'ong'o | kipua
 /b/ - kipasuo | Ki-zuiwa | Mtu

$2 \times 1 = 2$

(ali)
(M) Nazali au Kingong'o
(b) ni si nazali

- (b) (i) wingi/ nafsi ya tatu-wingi/ nyinyi | ninyi
 (ii) nafsi ya kwanza- umoja/mimi/mtendwa

$2 \times \frac{1}{2} = 1$

nafsi, $\frac{1}{2}$ /ambwa/ wote
 $\frac{1}{2}$ /ambwa/ wote
 nafs, $\frac{1}{2}$ /ambwa/ wote
 nafs, $\frac{1}{2}$ /ambwa/ wote

- (c) Mkanda, mlango, mkondo.

$1 \times 1 = 1$

mtundu, mpango, mjinga, mkanda
ntiradi

Co-ordinate anjua
na / 1/19

1/0

(d) Kiunganishi kitegemezi huunganisha vishazi vyenye hadhi tofauti: kishazi huru na kishazi tegemezi.

Sentensi ibainishe viunganishi kama vile: ingawa, licha ya, iwapo, kama, ikiwa, pamoja / Japo / Jipoku
na, minghairi ya. Baadhi ya mifano: Japo / endapo / kwa sababu / maadamu
Kwani / mbali na hape
Kwa mng'iti ya / kama vile

(i) Kama angefika mapema angenikuta.

(ii) Iwapo unataka ufanisi tia bidi.

(iii) Ingawa ana uwezo tunamsaidia.

(iv) Licha ya cheo chake, hakuisaidia jamii yake.

(v) Utaliinua gogo hilo ikiwa utakubali kusaidiana na wenzako.

(vi) Alihudhuria hafla hiyo mingairi ya kuonywa na wenzake.

(vii) Japo tili mtazajia, hakaufika
pamoja na mtazajika yote, hakuwaisaidia maskini.
Endapo nitasome kwa bidi, nitapita mtshani.

1 x 2 = 2
2/0

Surbaadmate anjua
mamba mawili
yanategemezi
Kiunganishi
Ving'ani
Si lazima iwe mwan

(e) (i) Kiwakilishi;

i) Huyu anataka vile.

ii) Vile ni vyake.

iii) Mpe vile.

$1 \times 1 = 1$

(ii) Kielezi :

i) Mbona unamtazama vile?

ii) Umesikia vile alivyosema?

$1 \times 1 = 1$

Ukiingia namina, amepoteza
lote dhana yake jinsi

(f) (i) Nomino - werevu - alama 1 Kuerevuka

(ii) Kivumishi - mwerevu- alama 1 werevu

(g) (i) teo - U - ZI/ ZI - alama 1 || - ZI || (alama 1)

(ii) chanda - KI-VI/VI - alama 1 (alama 1)

(2x1)

Kirai Mamba yanayafanya kazi pamoja.
Neno kuu ndilo linatupa maeo aina ya kirai

(h) wale wengine - kirai nomino $3 \times 1 = 3$
 watasafiri ughaibuni - kirai tenzi $1 \times 1 = 1/0$
 kwa ndege. kirai kihusishi / kirai husishi $3 \times 1 = 3$
Watasafiri ughaibuni kwa ndege (kirai tenzi)

(i) Nguo aliyouza dukani mwake ilimvutia mtalii.
 $1 \times 1 = 1/0$
Aki kosa schemu yaote (0)

(j) Makuli wamekuarifu kwamba mizigo hiyo ilikuwa yetu?
 $1 \times 1 = 1/0$

(k) Lol! Kadio, Hamadi ndiye mwandishi wa Kisiwa chenye Tunu?
 $1 \times 2 = 2$ $1/2 \times 4 = 2$
Moja iki kisa hapati alama
Lol! Kadio Hamadi ndiye mwandishi wa Kisiwa chenye Tunu?

(l) "Juma! Juma! Umefaulu vipi kuuzima moto huu?" Mama akauliza
 au
 "Juma," mama akaita, "umefaulu vipi kuuzima moto huu/huo?"
 $1 \times 2 = 2$ $2/0$
(Lazima atumie alama) vipi huo moto -

(m) Mbao zililainishiwa kiwandani na seremala.
 Au
(nani seremala) kiwandani

(iv) Mbao zililainishwa na seremala akiwa kiwandani.
 $1 \times 2 = 2$ $2/0$
 (v) Punde tu alipojibu swali hilo Koru alitoka darasani.
 $1 \times 1 = 1/0$ $2 \times 1/2 = 1$
Mbao zililainishwa na seremala aliyekiwa kiwandani
alipojibu swali hili Koru alitoka darasani

(o) Jani ambalo hupukutika hupeperushwa na upepo.
 (i) Jani lipukutikalo hupeperushwa na upepo.
 (ii) Jani linalopukutika linapeperushwa na upepo.
 (iv) Jani linalopukutika hupeperushwa na upepo.
 $1 \times 1 = 1$
Jani lipukutikalo huna linapeperushwa

(p) $S \rightarrow KN(N+V) + KT(T+N+V+E)$
 au
 $S \rightarrow KN(N+V) + KT(T+KN(N+V)+E)$
 au

Kwa matawi au jedwali (S) lazima izingatiwa

S → KN + KT

✓ KN → N + V

N → Wakulima

V → hawa

✓ KT → T + KN + E

T → wanapanda

KN → N + V

N → zao

V → hili

E → daima

$$4 \times \frac{1}{2} = 2$$

(q) Babu alinyveshwa uji na Andai kwa kikombe.

$$1 \times 1 = 1 \quad (1/0)$$

(r) Sentensi inaweza kubainisha mbili kati ya maana hizi:

(i) mpango wa mafundisho wa elimu maalum

(ii) kipindi cha mafundisho au mazoezi

(iii) mtu mwenye jina moja na mwingine/ mwenye jina sawa na lako

(iv) mwalimu afundishaye mambo ya kunga unyagoni au kumbini/kungwi

(v) rafiki

$$1 \times 2 = 2 \rightarrow 2/0$$

(s) (i) Schemu ya kitu:

Wanafunzi wawili kwa kumi huchelewa kila siku.

Au

Alipata themanini kwa mia katika jaribio hilo.

ii) Namna ya kutenda jambo

Tindi alimtazama kwa huruma.

Au

Ndua anakata kuni kwa upanga.

$$2 \times 1 = 2$$

(t) Ukuta uliojengwa kwa mawe tegemezi ulidumu huru

Vigozo nya vishazi tegemezi
 6 Sentensi iwe changamano.
 Iwe na kitenzi kishirikishi
 Ki ya masharti
 Matumizi ya po ya masharti
 kwa baraka ✓

Au

Ukuta ukijengwa kwa mawe utadumu.
tegemezi huru

Au

Maria alitia bidii masomoni akafaulu.
huru tegemezi

matokazi ya jambo

Ingawa alikuwa na mahitaji maalumu alijitahidi maishani.

Apitia bidii alifaulu.
1x2=2

2/0

u) Maana

- i) Fundi alikata utepe akampa Makaa- kwa faida ya Makaa.
- ii) Fundi alikata utepe kwa niaba ya Makaa/ badala ya Makaa kuukata utepe.
- iii) Fundi alimkata Makaa kwa sababu ya utepe.
- iv) Fundi alikata utepe wa Makaa ili kumhasiri Maria ili kumuumiza Makaa.
- v) Fundi alimkata Makaa kwa kutumia utepe.

*Akiingiza maana ya utepe
apite ugwe, upapi/ufite
higezo/mkanda/standa
Upanda mmeja nyambu liko au utopa.
 $2 \times 1 = 2$*

$2 \times 1 = 2$

w) Kadiri zimwi lilivyozidi kukimbia ndivyo shujaa/Shujaa alivyoongeza mwendo kulifikia

*Shujaa aliongeza mwendo kulifikia zimwi kadiri lilivyozidi kukimbia
Kadiri ya kuzidi kukimbia Shujaa aliongeza mwendo kulifikia
- Shujaa aliongeza mwendo kulifikia zimwi kadiri
lilivyozidi kukimbia*

i) Mifano ya sentensi agizi

- i) Njoo hapa!
- ii) Meza tembe mbili mara tatu kwa siku.
- iii) Tembea hatua tatu kuelekea kushoto kisha upinde kulia.
- iv) Unaweza kunipitishia bilauri hiyo?

*Matamizi ya Ka katika kuongeza
kichoze.*

*vs Tafadhali nipitishie kikombe hicho.
(v) Ukienda sekoni unimulie kalamu.*

$1 \times 1 = 1$

ii) Mifano ya sentensi hisishi (inayoibua hisia)

- i) Maskini, hakuliona gogo hilo, sasa limemuumiza.
- ii) Ni moyo wa nani usiohuzunika kwa tendo kama hilo?

*Kukimbia kwa
zimwi*

Handwritten notes in red ink at the top right: "Sifa za alama alizo turwaa katika kila kisichomu" and "Sifa za alama alizo turwaa katika kila kisichomu".

- iii) Jamani/Maskini! Anaonekana kuzidiwa na msiba.
- iv) Sasa nitafanya nini mimi mnyonge nisiyemjua yeyote?

4 ISIMUJAMII

(a) (i) Mahojiano kati ya mwajiri na mwajiriwa/ Sajili ya Mahojiano.

1 x 1

Handwritten notes in red ink: "Bajili ya kuhaji / sajili ya kuhaji" and "Bajili ya kuhaji / sajili ya kuhaji".

Tanbihi

(Atakaycandika ni sajili ya mazungumzo , asituzwe.)

(a) (ii)

(i) Kuna istilahi/msamiati maalum wa mahojiano. Kwa mfano, jopo, kujitambulisha kwa jopo, nafasi. /msamiati wa pakee, taule

(ii) Lugha dadisi. Ni jambo gani linalokufanya uamini kwamba nafasi hii inakuafiki wewe? /lugha ya maswali na majibu

(iii) Kuzungumza moja kwa moja na mhojiwa. Kwa mfano, Bwana Nuru. /lugha ya ana kuo ana

(iv) Lugha ya heshima. Karibu! Karibu keti.

(v) Ni lugha, rasmi. Kwa mfano, 'Bwana Nuru'.

(vi) Ni lugha inayozingatia kanuni za kisarufi. Kwa mfano, nafasi hii inakuafiki ... /lugha inayozingatia

(vii) Kuna matumizi ya sentensi ndefu ndefu hasa kwa upande wa maswali ya mhoji K.m. Bwana Nuru ni jambo lipi ambalo /sentensi / lugha sanifu

(viii) Mahojiano kuzingatia utaratibu fulani. Kwa mfano, kukaribishwa,

kujitambulisha na kuulizwa maswali

(ix) Sentensi / kauli fupi fupi

(x) Hoja $4 \times 1 = 4$

(xi) Lugha ya kudokeza / lugha ya mawazi / amri

(xii) Matumizi ya ndege / kamba

4(b) Hii ni sajili ya matangazo ya mchezo wa kuogelea. Sifa za matangazo ya aina hii zijiitokeze. Baadhi ya hoja ni:

- (i) Kuzungumza moja kwa moja na hadhira. /tunamwona Danford taji kujitua
- (ii) Kutumia msamiati maalum wa uogeleaji. K.m. piga mbizi, free style. /msamiati / pakee taule
- (iii) Kuchanganya ndimi. Kwa mfano, mtindo wa 'free style', backstroke.
- (iv) Lugha yenye kupiga chuku. Kwa mfano, 'Anampiku samaki katika uogeleaji'. /kuhamisho
- (v) Lugha ya kusisimua/kuvutia. K.m. Haya , haya mtazamaji. Ndiye huyo duma kwenye kidimbwi, jitazamie mwenyewe, ukimkosa utakonda....
- (vi) Ni mazungumzo ya kasi kutokana na kasi ya uogeleaji.
- (vii) Sentensi fupifupi/lugha ya mkato, k.m. Huyoo! Amempita Pendo.

- (viii) Kutaja waogeleaji kwa majina yao/majina ya lakabu au hata majina ya timu
K.m. Papa wa baharini, Pendo, gwiji.
- (ix) Wakati mwingine kupa kuvunja kwa sheria za kisarufi au matumizi ya kikaida ya lugha. *lagavy (isiyo samfi)*
- (x) Kutumia lugha ya kitamathali inayomjengea picha msikilizaji. Kutumia tashbiih *za kitamathali*
istiara, methali. K.m. anapiga mbizi kama samaki ziwani. Huyu ni papa hasa.
- (xi) Lugha yenye porojo, k.m mfuatano wa maneno ambayo huenda yasiwe na maana katika matumizi ya kawaida.

Hoja 5 x 1 = 5

- ~~XII~~ Maswali ya *balafna hotumwa*
- ~~XIII~~ Iradidi/ *Shabani* *kuisibiza*
- ~~XIV~~ Lugha ya *vihigishi*
- ~~XV~~ Lugha ya *kimbo cha juu*

Sifa na mfano alama $\frac{1}{2}$ au $\frac{1}{2}$

Tano za mwanzo.

Una sema na kumwamba alama za samfi 4
na hijari 4)
Katika sehemu ya (a) na (b)

- (a) Makosa yatolwa kwa mifano.
- (b) Makosa ya mfano yasiondolewa. (mifano yake Totapuzza mifano).

Makosa ya kisarufi

Makosa ya Sarufi

- (i) Mnyambuko mabaya
- (ii) Muvado mabaya ya nakufishi
- (iii) Matumizi mabaya ya nakufishi
- (iv) Kutakufisha
- (v) Matumizi ya herufi ndogo
- (vi) Matumizi ~~mabaya~~ ya herufi kubwa
- (vii) Kuacha neno katika sentensi
- (viii) Kuacha neno
- (ix) Kutomia aina ya neno lisilofaa. (mfano alisafiri na miguni)
- (x) Upotamisho usiofaa.
- (xi) Chuganya nyakati.
- (xii) Kuchonganya nafsi. (aye nira kula)
- (xiii) Kutoambisha

Makosa ya hijaji/tahajji

- (i) Kudakisha herufi au kuacha herufi katika neno (hakuna akuna)
- (ii) Kung'aza herufi (janq) (njana)
- (iii) Kabidisha herufi au muwado au mamba yasiyofaa.
- (iv) Kutenganisha liwa wazi
- (v) Kuinganisha maneno (m)
- (vi) Kutania mfupisho
- (vii) Matumizi mabaya ya ritafaa/kutotomia
- (viii) Kuendeleza neno vibaya lililochapishwa katika mtehani
- (ix) ~~Kutoambisha~~ Mamba mabaya ya herufi

Ufupisho

- (9) Binadamu hatakuwua kuishi katika upwote.
- ii Mungu alimwamba mwanamke na mwanamume washirikiane.
 - (iii) Hatua hii ikawa kiini cha familia.
 - (iv) Mshikamano wa familia hujenga uhusiano mwema/uhusiano au mshikamano wa familia ni muhimu.
 - (v) Mababu walitaji umoja ili kujikinga dhidi ya wanyama.
 - vi Enzi za mababu zilishuhudia uhasama wa kikoo.
 - vii Ushirikiano wa karibu ulitajika ili kujhami dhidi uvamizi.
 - viii Utulwa wa jamii ulikuwa msingi wa maendeleo.
 - (ix) Utulwa uliwapa watoto mazingira salama wa kucheza na kukoa.
 - (x) Ushirikiano pia upo miongeni kwa wanyama.
 - (xi) Ushirikiano huu huu huwasaidia kujikinga katika hatari.
 - (xii) Aidha huwasaidia kupata riziki.

- B)
- i) Watu hawaashirikiani katika familia tu bali katika pia shule.
 - ii) Shaleni watu wanapokezana maisha maarifa mbalimbali ambayo ni muhimu katika maisha yajayo.
 - iii) Ushirikiano mzuri hufaidi mwanafizi humpafaida takwani.
 - iv) Mwanafizi hukuza kipawa chake anachotumia kwa manufa ya na jamii.
 - v) Maarifa hupatikana kwa mwanafizi kujikinga kwenye fikra ya kuletea kwa mababu kwa wenzi wake. Ikiwa mababu ya daima.
 - vi) Taasisi za kuendesha maisha yetu yanajengwa katika misingi ya familia.
 - vii) Watu hunda sheria zinazotokana utendaji kiozi wao.
 - viii) Bila mpangilio huduma zingokwama.
 - ix) Ulimwengu wa sasa unahitaji ushirikiano.
 - x) Ushirikiano hufanya shughuli nyepesi.
 - xi) Binadamu ana wajibu maalum kutokana kwa kushirikiana na wenzote.
 - xii) Mtu alijitanga ~~uzito~~ mFigo wa safari utakuwa mzito kwake.